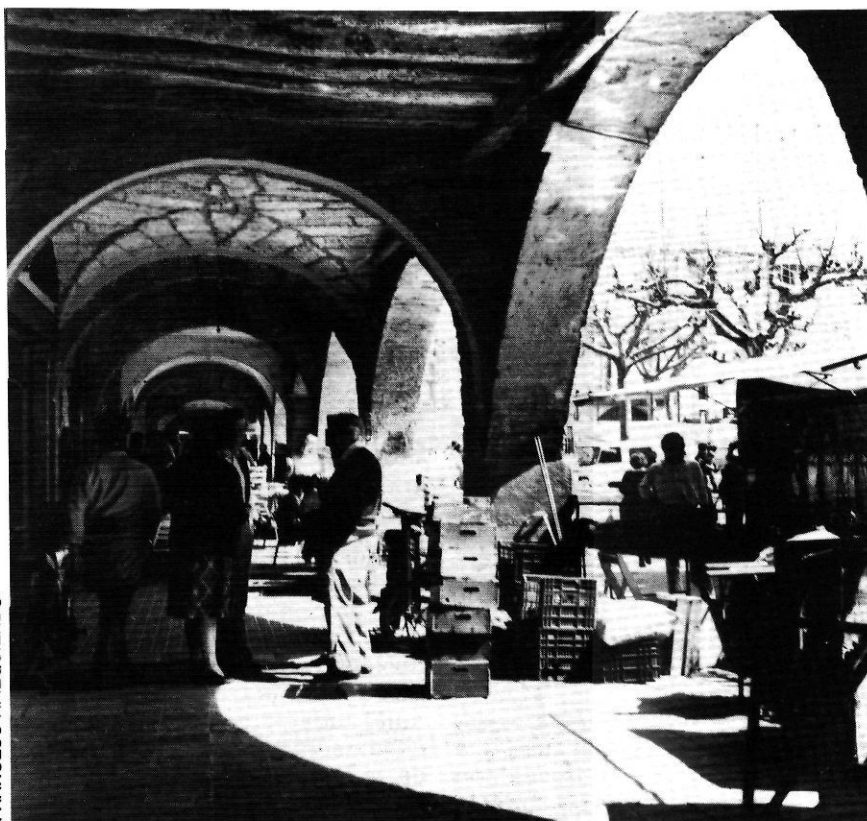

Els condicionaments polítics que van pesar damunt la Divisió Comarcal aprovada el 1937 per la Generalitat i l'evolució posterior que en el terreny econòmic i en el de les comunicacions han registrat determinades zones de les comarques gironines, han anat creant al llarg de mig segle uns "punts calents" on sempre salten guspires quan es torna a parlar de divisions comarcals.

Sense intenció d'exhaustivitat ni cap afany de polèmica, la redacció de la Revista de Girona ha aplegat alguns elements que ajudin a localitzar aquests "punts calents".

FRANCESC A. IZQUIERDO

El mercat de Banyoles. Banyoles és el punt més calent, el problema per excel·lència.

Els «punts calents» de la Divisió Comarcal a les terres gironines

JAUME FABRE

Aquestes terres, i sobretot la serra de la Mare de Déu del Mont, tenen un peu a l'Empordà i un altre a l'Alta Garrotxa. Potser no són ni carn ni peix, perquè aquesta classe de divisions no solen ser mai molt concretes. Palera, per exemple, fuig una mica del tarannà garrotxí. Els pins propers ens evoquen la imatge del Mediterrani, encara que el tinguem a més de trenta quilòmetres, terres enllà".

Són paraules d'Alexandre Cuéllar a la seva guia d'Olot i la Gar-

rotxa. Amb elles no fa altra cosa que constatar allò que és evident fins i tot al passavolant: la dificultat d'establir el punt precís on s'acaba l'Empordà i comença la Garrotxa. Albanyà pertany a l'Alt Empordà segons la divisió comarcal de la Generalitat, però ben pocs gosarien negar que és un poble ben garrotxí. Ramon Sala i Narcís Puigdevall coincideixen en aquesta afirmació al seu llibre "Caminant per l'Alta Garrotxa". "Albanyà —escrueu— és un poblet petit i rústic, més garrotxí que empordanès, tot i que la geografia política no acabi de reconèixer-li aquesta condició". I no hi ha tendenciositat possible en aquestes paraules, perquè Ramon Sala és garrotxí, de Castellfollit, i

Narcís Puigdevall empordanès, de Camallera.

El Bassegoda, empordanès?

La indefinició comarcal en aquesta zona de frontera s'ha complicat des del 1968, quan el municipi de Bassegoda fou agregat al d'Albanyà, i amb ell els veïnats de Llorona, Cosarvell, Sous, Pincaró i Ribelles. La pobresa demogràfica del municipi de Bassegoda —entre el poble i els cinc veïnats no arriben al centenar d'habitants des de fa vint-i-cinc anys— va forçar la seva absorció pel veí d'Albanyà i així dues de les senyes d'identitat més característiques de la Garrotxa, la

TREBALL DE REDACCIÓ

Mare de Déu del Mont i el puig de Bassegoda, es van trobar convertits, de sobte, en empordanesos.

La política i la geografia s'hi donen de bufetades. Una cosa semblant va passar amb l'agregació del municipi garrotxí de Beget al ripollès de Camprodon, el 1969, només que en aquest cas la carretera que uneix les dues poblacions feia temps que havia obligat a Beget a girar l'esquena a la comarca a la qual vessa la seva riera.

Les Valls

Les reivindicacions de nous límits comarcals sempre acostumen a tenir el mateix origen: les diferències entre les comarques fisiogràfiques o "naturals" i la divisió administrativa creada pel decret del 10 de juliol del 1937 que ara ha recuperat la Generalitat.

"Les comarques naturals" —escrivia Eduard Fontseré el 1938—, a més d'ésser molt nombroses són molt diferents en extensió superficial, en població i en riquesa. Per aquest motiu, als efectes de l'administració pública, ha estat precis establir una divisió més senzilla del país, de manera que permetés distribuir la capitalitat de certs serveis públics sense excés de despeses per al Govern però també sense excés de molèsties per als ciutadans, és a dir, sense apartar-se massa de la divisió en comarques naturals".

El cas més clar de l'enfrontament entre comarques naturals i comarca administrativa és el del Gironès. Ho és també el cas del municipi d'Albanyà. Però hi ha altres exemples. Un dels més evidents és el de la Vall de Ribes, una de les comarques naturals per excel·lència de les terres gironines que ha arribat fins i tot a tenir una certa entitat administrativa gràcies a la mancomunitat dels seus pobles.

Pere Blasi, en la seva "Geografia elemental de Catalunya" editada el 1931 la considerava com una de les més clares comarques naturals i li atorgava personalitat pròpia en la divisió que proposava. La Vall de Ribes té una personalitat històrica indiscutible i els esports d'hivern i els estiuiejants han fornint noves fonts de recursos i una certa autonomia econòmica a Queralbs, Planoles, Campelles, Pardines i Ribes.

Tanmateix, el 1937 fou inclosa al Ripollès. La seva poca extensió superficial va pesar més que la histò-

ria i la geografia. D'una manera semblant, la Vall d'en Bas és inclosa a la Garrotxa, tot i els trets geogràfics diferencials de la seva plana ocupada en altre temps per un llac, l'autonomia econòmica que li ha donat el sector turístic o la història del seu vescomtat.

La proposta de "municipalies" que fan Clusa i Cassassas recull aquests dos casos i els proposa com a entitats administratives.

La costa i l'interior: problemes de capitalitat

L'expansió turística als pobles de la costa ha alterat en les últimes dècades els plantejaments que podien ser vàlids abans de la guerra civil, ha potenciat la zona marítima de la Selva i el Baix Empordà, i ha deixat en entredit la capitalitat de la Bisbal i Santa Coloma.

El turisme ha fet desenvolupar desmesuradament el sistema urbà de la zona Sant Feliu-Palafrugell-Palamós i la de Tossa-Lloret, i la indústria ha convertit a Blanes i Lloret en unes de les més importants zones urbanes de les comarques gironines. En aquesta situació, hom ha començat a parlar de la "Selva marítima" i ha discutit la capitalitat de la Bisbal i Santa Coloma, basada exclusivament en la importància del seu mercat.

Blanes tenia sis mil habitants fa mig segle i ara en té més de vint mil. Santa Coloma només ha passat dels 4.500 als set mil. Una part important de la població activa se'n va cada dia a treballar a Blanes.

Lloret té 10.000 habitants censats, però hom calcula en uns 15.000 habitants la població no censada d'hivern i en cent mil la d'agost. És la ciutat del Principat amb més gran capacitat hotelera i el sector turístic hi genera una activitat econòmica immensament superior a la de la capital de la comarca.

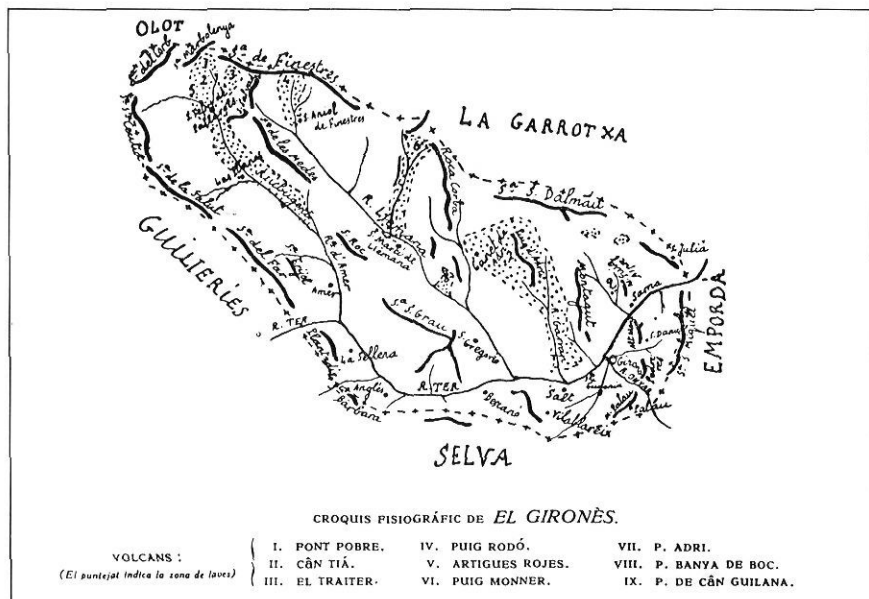
En aquestes condicions, continuar mantenint inalterable la definició de la comarca de la Selva vol dir ignorar que a la costa hi ha uns nuclis urbans amb una capacitat conjunta d'allotjament per a un quart de milió de persones i que no tenen pràcticament res a veure amb els pobles selvatans de l'interior.

Semblant és el cas del Baix Empordà, on el contrast entre la Bisbal, amb un nombre d'habitants similar al de Santa Coloma, i el nucli format per Palafrugell i Palamós, per un costat, i Sant Feliu i Platja d'Aro per l'altre, constitueix una realitat a la qual difícilment pot donar l'esquena una divisió territorial mínimament racional.

El Gironès

La comarca polèmica per excel·lència a Catalunya és el Gironès. Josep Pla era categòric:

"La creació del Gironès, com una altra comarca, aquests últims anys —escrui a "Un petit món del Pirineu"— per professors polítics, és una pura invenció de l'esperit. No és pas una qüestió fàcil, tot això. És complicadíssim. Cal tenir en compte l'ancianitat i la tradició —cosa que els qui proposaren

Croquis fisiogràfic del Gironès segons el llibre de Miquel Santaló, 1923.

el Gironès com a comarca, que fou acceptada per la Generalitat amb una inexplicable trivialitat, no consideraren mai. La promoció del Gironès només demostra una cosa, i és que els promotors no devien tenir gaire feina".

En realitat, la cosa va anar força diferent i no va ser la Generalitat qui acceptà les tesis dels professors sinó ben a l'inrevés. En una entrevista que li vaig fer per a "Presència", que va ser reproduïda per la "Revista de Banyoles" i que després ha estat repetidament citada, el geògraf Josep Iglésies, únic supervivent de la ponència republicana per a l'estudi de la divisió comarcal, explicava fa tres anys:

"El Gironès mai no ha existit com a comarca, però ens el vam haver d'inventar, perquè Girona no es podia quedar sense comarca. Girona, que era una ciutat molt levítica, sense mercat important, tenia, però, un ròdol de pobles que hi anaven a comprar. Aquests, que són els més pròxims a la ciutat, pràcticament només els seus veïns, serien els que com a màxim s'haurien de deixar com a comarca de Girona. Però això de deixar una capital de província sense comarca extensa era massa gros. I vam haver-la d'ampliar artificialment incorporant-hi la comarca de Banyoles, part de l'Empordà i part de la Selva. Vam agafar una mica de cada costat i vam crear una comarca artificial. Fou un tema molt discutit, i en què la decisió política va pesar més que la nostra opinió com a tècnics. Girona és una ciutat situada a la sortida d'un congost, lloc de pas obligat. Allà on és, no hi podia créi-

xer altra cosa que una ciutat-fortalesa, tancada en si mateixa. I per això no va crear una comarca pròpia al seu entorn. En tot cas, pertanyeria a la Selva. Però Banyoles, que vam haver de posar en el Gironès, és una comarca a part, i això s'hauria de reconèixer ara".

Després d'aquestes paraules, poca cosa més es pot dir. Lluís Casassas i Joaquim Clusa, en la seva suggestiva proposta de divisió de Catalunya en 127 municipalies que substitueixin la divisió comarcal de la Generalitat, atorguen a Girona només els municipis veïns: Salt, Sarrià, Sant Gregori, Fornells, Quart, Aiguaviva, Llambilles, Riudellots, Vilablareix, Bescanó, Canet d'Adri i Sant Martí de Llàmana. De l'actual comarca del Gironès en segreguen les municipalies de Celrà, Cassà i Banyoles, tres zones amb prou personalitat com per a què s'hagin convertit en els "punts calents" del Gironès.

Cassà i Llagostera, amb Campllong i Sant Andreu Salou, constitueixen un nucli amb un sistema urbà significatiu i un pes demogràfic considerable. Entre el Gironès i el Baix Empordà, i amb un topònim tan eloqüent com el de Cassà de la Selva, la seva dependència comarcal de Girona ha estat qüestionada en més d'una ocasió.

Cap a la banda de l'Alt Empordà, la divisió comarcal del 1937 va incorporar al Gironès un conjunt de pobles que amb el temps han demostrat que constitueixen un nucli amb prou personalitat pròpia com per a diferenciar-se prou de les dues comarques en què ara es troba dividit. Són els pobles agrupats

entorn de “Paraules al vent”, que és alguna cosa més que una revista. Cervià de Ter i Sant Jordi Desvallès són el cor d’aquesta agrupació formada fa nou anys sobre la base d’una realitat que constaten clarament els representants significats: *“No ens sentim ni empordanesos ni gironins”*. Per a Josep Pla, la cosa és clara: en aquests pobles hi comença el Terraprim d’Empordà, que ell fa arribar fins a Banyoles.

El cas de Banyoles

Banyoles és un problema apart, el problema per excel·lència. Uns la volen a l'Empordà, d'altres a la Garrotxa i uns tercers com a comarca pròpia. S'ha dit i s'ha escrit tant sobre les seves reivindicacions d'independència respecte al Gironès, que poca cosa més s'hi pot afegir. No hi ha, però, una unitat de criteris en la reivindicació.

Un calendari-guia de Banyoles i la seva comarca per a l'any 1891 descriu la comarca de Banyoles bo i confessant en les primeres ratlles que *"és difícil de determinar-ne l'extensió geogràfica, puix que, no essent circumscrita per límits naturals, no és possible de fixar amb exactitud quins pobles la constitueixen"*.

Hi ha un corrent erudit que, seguint les idees expressades pel doctor Josep Maria Mascaró, la inclouen en la Garrotxa, basant-se en observacions orogràfiques, ètniques i tradicionals. Alguns hi introdueixen un matis suggerint que es considerin comarques diferents l'Alta i la Baixa Garrotxa, i en aquesta última hi inclourien Banyoles i Besalú. Fins i tot es pot veure al costat de la carretera l'anunci d'una caixa d'estalvis que utilitza aquesta heterodoxa definició comarcal. Però si s'utilitza aquest criteri, apareixen problemes de capitalitat. Per això, cada cop més, avança la idea del Banyolès o comarca de Banyoles com a ens diferenciat de la Garrotxa. Marc Aureli Vila, geògraf, fill de Pau Vila, ha declarat fa poc que *"segons el meu criteri personal, per raons geogràfiques i per estudis d'especialistes, hi ha el Banyolès bastant ben definit; té quasi la potència suficient per a convertir-se en comarca, però no és indiscutible"*.

Que no és indiscutible ho prova el fet que Cèsar August Torres ja defensava el criteri que Banyoles

Mapa comarcal del Gironès segons el Diccionari Salvat, 1930.

TREBALL DE REDACCIÓ

forma part del Gironès, i que Miquel Santaló, gironí que va intervenir en la ponència tècnica de la divisió territorial aprovada per la Generalitat, expressés aquesta opinió en el seu llibre "El Gironès i Banyoles": "El comú origen geològic, el moviment econòmic espontani de Banyoles a Girona i les relacions històriques i administratives segons les quals —feta excepció de la part plana, que estigué sota la jurisdicció del Monestir—, les conques del Terri i de la Farga dependiren del comtat de Girona, i no dels de Besalú ni de Castelló, justifiquen l'aplegament de les dues contrades en una mateixa comarca".

Josep Iglésies, un altre dels que van participar en la ponència tècnica de la Generalitat, manté en canvi, com hem vist, un criteri diferent.

Josep Pla i els límits de l'Empordà

Josep Pla tenia una opinió sorprenent sobre aquesta qüestió. "Banyoles i el seu rodal —escriu a "Un petit món del Pirineu"— no tenen res a veure amb el Gironès, comarca inventada fa pocs anys, ni amb el que l'erudit mossèn Constans anomena la comarca de Banyoles per simple comoditat mental i amb aquella frivolitat que de vegades tenen els capellans. Ni amb la Garrotxa. Banyoles és la porta d'accés més fàcil de llevant de la Garrotxa, però no té res a veure amb

aquesta comarca. És una població empordanesa, exactament la capital del Terraprim d'Empordà".

Als "Escrits empordanesos" insisteix en la mateixa tesi: "La capital del Terraprim d'Empordà és Banyoles. Per mi el fet no té dubte. Banyoles és una població empordanesa, perquè els banyolins no s'han entès mai, han viscut en desacord total. Aquests últims anys, han volgut crear una comarca a part i fins i tot han demanat i obtingut un centre d'estudis comarcals. Aquest centre d'estudis ha concentrat aquests últims temps totes les discòrdies de la localitat". I en un altre lloc del mateix llibre: "La suposició que Banyoles és la capital d'una comarca inventada (es refereix al Terraprim, "una comarca molt precisa i concreta" que "forma part de l'Empordà, com un tot", segons ell) —tan inventada com el Gironès—és absurda".

Les explicacions que dona Pla a continuació d'aquestes sentències tan pròpies del seu estil no aclareixen gaire en quins elements objectius les basa. Però és prou conegut dels seus lectors que ell considerava arbitrària i "purament administrativa i electoral" la divisió entre Alt i Baix Empordà, i que en canvi defensava els criteris de Pella i Forgas d'una divisió de l'Empordà entre el Terrafor i el Terraprim. Com a màxim, admetia que al Terrafor, hi havia un Alt Empordà i el que ell en deia l'Empordà petit o l'Empordanet.

Josep Pla hi introduïa a més d'altres opinions personals sobre els límits al nord i al sud. "Té el vèr-

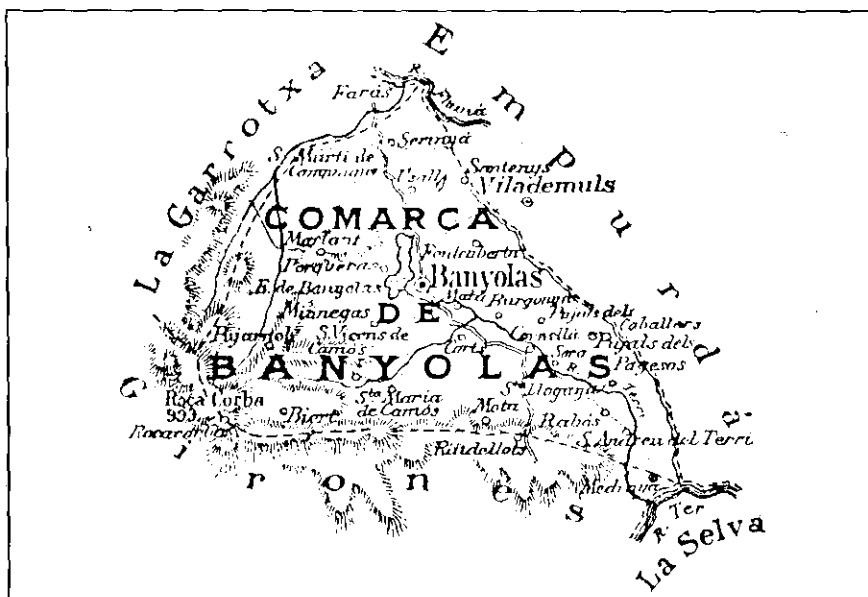
tex meridional —escriu a "El meu país"— en la intersecció de les muntanyes de les Gavarres amb la comarca de la Selva en els termes de Calonge i Platja d'Aro". Per a Pla, Sant Feliu pertany a la Selva, i si va ser incorporat a l'Empordà fou pel pes de la indústria suro-tapera. Quant a la zona més septentrional de l'Alt Empordà, hom pot llegir al primer capítol del seus "Escrits empordanesos":

"Del cap de Norteu, per Cadaqués, Pení, el Port de la Selva, la Selva de Dalt, el monestir de Sant Pere de Roda, el port i la vila de Llançà, Garbet, Colera i Portbou, no han estat mai un espai empordanès. És un retall del Vallespir sobre la frontera amb França que fou acceptat —amb grans treballs— pels negociadors del Tractat dels Pirineus francesos que seguiren les directrius del sinistre arquebisbe (de París) Marca. Al meu entendre, el que separa aquest espai de l'Empordà són les muntanyes de Sant Pere de Roda, o sigui de la Verdadera antiga, avui desèrtica, trista i pelada. És el mateix que passa amb l'Alta Garrotxa i la Baixa: la primera notòriament del Vallespir i l'altra, del país".

Aquest curiós apèndix del Vallespir infiltrat entre l'Empordà i el Rosselló fins al mar, aquesta "prolongació marítima del Vallespir", com ell mateix la designa a "El meu país" podria, en opinió de Pla, formar una comarca natural si considerem com una unitat tots els pobles del golf de la Selva, tant els que ara pertanyen a l'estat francès —Cervera, Banyuls, Portvendres, Cotlliure— com els de l'Alt Empordà.

Com deia Josep Pla, "no és pas una qüestió fàcil, tot això; és complicadíssim". Els geògrafs poden tenir una opinió i els polítics, sovint més preocupats per les eleccions que per altra cosa, en poden tenir una altra. Fins i tot els lingüistes, els economistes o els sociòlegs poden mantenir criteris divergents. Tot-hom hi pot dir la seva.

Per això, potser el millor sigui observar la realitat i comprovar com els municipis han anat resolent les indefinicions i les zones polèmiques a base de crear mancomunitats com la de l'Estany o la del Ter-Brugent que, amb tots els seus problemes, són una mostra pràctica de com intentar vertebrar una personalitat comarcal més enllà de les paraules.

La comarca de Banyoles segons el Diccionari Salvat, 1930.